

ФЕНОМЕН ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

THE PHENOMENON OF FORCED MIGRANTS FROM UKRAINE TO THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

У статті розглянуто процес міграції українських вимушених переселенців у зв'язку з початком повномасштабного російського військового вторгнення на всю територію України. Сучасна хвиля міграція є не класичним міграційним феноменом та має свої індивідуальні специфічні особливості. Автором окреслюється портрет сучасних українських вимушених мігрантів. Більшу частину становлять жінки з неповнолітніми дітьми, люди похилого віку та люди з обмеженими можливостями. У статті розкрито найактуальніші проблеми, з якими мігранти стикнулися в країнах тимчасового перебування, їхній статус та правове забезпечення. Увагу звернено на аналіз умов перебування українських мігрантів у країнах Європейського Союзу, настрої щодо повернення в Україну. Кожна європейська країна, яка прийняла українців, на рівні законодавчих ініціатив розробила шляхи адаптації та інтеграції українців у приймаючі громади. Згуртувавшись, європейські країни швидко відреагували на міграційні виклики. Усі мігранти, які планували залишитися в приймаючих країнах, стикнулися з певними труднощами. Місцева влада забезпечувала першочергову допомогу, а після правового врегулювання надавала українцям, які зареєструвалися, статус тимчасового захисту. Він надав українським мігрантам можливості швидкого налагодження свого життя, соціальний та економічний захист, медичне страхування та доступ до освітніх послуг. Отримані можливості для працевлаштування в країнах перебування впливають на економічне становище в країнах тимчасового захисту та Україні. Важливим аспектом є аналіз умов, за яких українці планують повернутися. Проаналізовано культурні та ціннісні зміни українського суспільства у цілому та емігрантів зокрема. Аналіз сучасної хвилі міграції, її особливості дають можливість спрогнозувати подальший розвиток Української держави, демографічні виклики та їхні наслідки.

Ключові слова: міграція, війна, адаптація, українські мігранти, країни ЄС, міжнародна допомога.

The article examines the process of migration of Ukrainian forced emigrants in connection with the beginning of a full-scale Russian military invasion of the entire territory of Ukraine. The modern wave of migration is not a classic migration phenomenon and has its own individual specific features. The author outlines a portrait of modern Ukrainian forced migrants. Most of them are women with minor children, elderly people and people with disabilities. The article reveals the most pressing problems faced by migrants in the countries of temporary stay, their status and legal protection. Attention is drawn to the analysis of the conditions of stay of Ukrainian migrants in the countries of the European Union, attitudes towards returning to Ukraine. Every European country that accepted Ukrainians, at the level of legislative initiatives, developed ways of adaptation and integration of Ukrainians into the host communities. Having united, European countries quickly reacted to migration challenges. All migrants who planned to stay in the host countries faced certain difficulties. The local authorities provided primary assistance, and after the legal settlement, granted Ukrainians who registered the status of "temporary protection". It provided Ukrainian migrants with opportunities to quickly adjust their lives, social and economic protection, health insurance and access to educational services. The obtained opportunities for employment in the host countries affect the economic situation in the countries of temporary protection and Ukraine. An important aspect is the analysis of the conditions under which they plan to return. The cultural and value changes of Ukrainian society as a whole, and emigrants in particular, are analyzed. The analysis of the current wave of migration and its features make it possible to predict the further development of the Ukrainian state, demographic challenges and their consequences.

Key words: migration, war, adaptation, Ukrainian migrants, EU countries, international aid.

УДК 316.7 + 316.6:159.97
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.48.5>

Черній Л.В.

к.істор.н., доцент,
професор кафедри соціології
та публічних комунікацій
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

Сучасна хвиля міграції з України – досить нове явище, яке на разі є недостатньо досліджене. Дослідницькі соціологічні центри проводять різноманітні дослідження, прагнучи з'ясувати умови проживання мігрантів, настрої щодо повернення в Україну, умови, за яких українці планують повернутися, та чого вони очікують від Української держави. Дослідження процесу адаптації українських мігрантів у країнах ЄС нині актуалізується, оскільки державна політика України спрямована на мотивування мігрантів повернутися на Батьківщину. Ініціативи, які розробляються державними інституціями, спрямовані на підтримку українського ринку праці, стабілізацію та розвиток економіки.

Сучасна хвиля міграції сьогодні недостатньо висвітлена в наукових доробках. Дослідженням цієї хвилі займаються соціологічні та аналітичні центри в Україні та за її межами. Аналіз міграційних процесів з України знаходить відображення у деяких наукових працях вітчизняних науковців. Так, О. Соболева розглядає особливості масової міграції українців, їх інтеграцію та труднощі життя в приймаючих країнах [8]. І.С. Процик, Н.І. Кара проаналізували рівень безробіття, мобільність громадян по регіонах, рівень народжуваності та смертності, розглянули досвід роботи українців за кордоном та тенденції міграції населення з України, виокремили найбільш популярні

країни для міграції, визначили країни, які суттєво послабили умови перебування для українських трудових мігрантів із метою їх більшого приваблення [7]. О. Чернега, Ю. Яковенко розглянули питання міграційної політики ЄС у контексті вдосконалення механізмів регулювання міграційних потоків, основні чинники міграційних процесів у світі, узагальнили основні напрями міграційної політики Європейського Союзу. Дослідники проаналізували інтенсивність міграційних потоків біженців та осіб без громадянства до Європейського Союзу у 2015–2019 рр. [12].

Слід відзначити, що аналіз сучасної міграції потребує ґрунтовного наукового осмислення. Рівень міграції, умови повернення українців на Батьківщину, характерні зміни самих мігрантів зумовлюють динаміку демографічного, економічного та соціального відновлення післявоєнної України.

З огляду на вищевикладене, метою статті є аналіз характерних особливостей сучасної хвилі вимушеної міграції з України до країн ЄС у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну спровокувало одну з найбільших гуманітарних криз у Європі з часів Другої світової війни. Саме в цей час з України виїхали мільйони громадян. Вимушена міграція вражає своєю масовістю та інтенсивністю. Близько п'яти мільйонів виїхали через західний кордон, де отримали тимчасовий прихисток [1].

Залежно від ситуації в кожному конкретному регіоні протягом 2022 р. інтенсивність міграції змінювалася. Українці виїжджали за кордон у пошуках безпеки, готовність виїжджати залежала як від пошуку безпеки, так і від забезпеченості інфраструктурними послугами, роботою, фінансовими можливостями. Близько 2/3 із них виїхали з України через наявність неповнолітніх дітей.

Станом на листопад 2022 р. найбільше українських мігрантів прийняли Польща (майже 1,5 млн), Німеччина (понад 1 млн) та Чехія (близько 450 тис). Понад 100 тис українців зареєстровано також в Італії, Іспанії, Болгарії, Великобританії та Франції. Під час вибору приймаючої країни українці найбільше орієнтувалися на наявність друзів та родичів у країні прибуття (39%), територіальну близькість до України (31%) та поради і направлення в центрах по роботі з біженцями (17%). За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), статус тимчасового захисту у країнах Європи до 3 січня 2023 р. отримали близько 4,9 млн українських біженців. Це близько 1% від населення країн Європейського Союзу [10].

Частина українців потрапила на територію Росії та Білорусі. Більша їх частина опи-

нилися на території цих держав у результаті примусової депортації. За оцінками ООН, на кінець листопада 2022 р. український кордон із РФ перетнули понад 2 млн 852 тис українців, а в Білорусі опинилося понад 17 тис [2, с. 7].

Українцям, які тікали за кордон від війни, необхідно було швидко вирішити питання з житлом, побутовими речами, медичним забезпеченням тощо. Досить вагому частину витрат на вирішення цих питань узяли на себе країни ЄС. Вони фінансуються з бюджетів країн, у які прибули мігранти. Усе це створює додаткові виклики для державних фінансів у короткостроковій перспективі. З іншого боку, якщо українці залишатимуться в країнах перебування ЄС на довгий час, стануть активними учасниками ринку праці, для цих країн навантаження на бюджет зменшиться, а можливо, й спричинить позитивне економічне зростання. Держави, які приймають і підтримують українських вимушених мігрантів, зацікавлені у швидкій інтеграції українців у ринки праці. Це сприятиме зменшенню видатків держав ЄС [11]. Особливою відмінністю сучасної хвилі міграції з України є те, що серед мігрантів значна частина жінок із неповнолітніми дітьми. За підрахунками ООН, вона становить 28–44%. Це призводить до збільшення фінансового навантаження на бюджети приймаючих країн, оскільки саме така категорія мігрантів потребує додаткових видатків. Ці видатки спрямовуються на освіту українців та їх адаптацію у приймаючій громаді. Наприклад, у Польщі видатки на освіту для зареєстрованих українських дітей становлять 2,2 млрд євро, а витрати на їх медичне забезпечення оцінюються в 1,5 млрд євро [1].

Українські мігранти потребують допомоги у швидкій адаптації в приймаючих країнах. Найважливіше – вони потребують адаптації в соціальному, фізичному та психологічному напрямках. Соціальний напрям є досить важливим для сприйняття реалій вимушеної міграції. Із метою допомогти українцям адаптуватися 4 березня 2022 р. Рада ЄС затвердила «Імплементаційне рішення», що впроваджує тимчасовий захист громадян України [5]. Метою тимчасового захисту було надання притулку переміщеним особам у країнах ЄС та дозволу користуватися узгодженими правами, які охоплюють місце проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу, доступ до освіти для дітей і молоді. Країни ЄС особливу увагу акцентували на питаннях інтеграції дітей та молоді в освітній процес. Урядові ініціативи передбачали створення додаткових місць в освітніх закладах, де українські діти отримали доступ до освіти, можуть вивчати мову з метою подолання мовного бар'єру. За потреби в освітніх закладах діти мають змогу отримати психологічну допомогу. Саме в освітніх

зкладах у дітей та молоді з'являється можливість спілкування з однолітками, відчуття своєї приналежності до спільноти, у якій вони перебувають. Щодо адаптації дорослого працездатного населення країни перебування українців упроваджують активні заходи на ринку праці, які включають підтримку під час пошуку роботи, тренінги та освіту дорослих, мовні курси [11]. Уряди приймаючих країн, громадські організації спрямували свою політику на забезпечення українських вимушених мігрантів безпекою та стабільністю, доступністю до низки адміністративних послуг, певною економічною підтримкою.

Приміром, Польща, будучи першою країною, яка зустрічала українських втікачів від війни, уже на початку березня 2022 р. спростила процедуру отримання ідентифікаційного польського номеру PESEL. Саме завдяки йому польський уряд здійснював облік українських громадян. Ті громадяни, які оформили номер, автоматично отримували одноразову грошову допомогу в розмірі 300 злотих на дорослого і 500 злотих на дитину. PESEL відкривав широкі можливості для легального працевлаштування, медичної страховки. Польський уряд також підтримував і своїх громадян, які виявляли бажання прихистити українських мігрантів. Уряд їм виплачував грошову компенсацію у розмірі 40 злотих на день.

Німеччина надавала підтримку у вигляді соціального пакету, який передбачав медичне страхування, пільги на проїзд, безкоштовну освіту для дітей та дорослих та легальне працевлаштування. Німецьке законодавство відповідно до параграфу 24 (§24 AufenthG) надає українським мігрантам посвідку на проживання. Ця посвідка дає змогу українцям легально працювати та користуватися всіма адміністративними послугами. Українцям, які офіційно зареєструвалися у центрі зайнятості (Jobcentr), виплачують щомісячну фінансову виплату. Уряд Німеччини надав українським мігрантам такі самі права, як і своїм громадянам із категорії безробітних. Грошова виплата встановлювалася в розмірі близько 400 євро на одну особу, а з 1 січня 2023 р. збільшилася у середньому на 50 євро. Також урядова програма передбачає компенсацію громадянам Німеччини за надання в оренду житла для українців. Німецьке законодавство зобов'язує українських дітей віком від шести років відвідувати освітні заклади. Центральне відомство з питань іноземної освіти в Німеччині займалося визнанням українських дипломів та фахових компетенцій [9].

Чехія, яка прийняла значну частину українців, спростила процедуру оформлення візи толерантності. Поки український мігрант шукав роботу, він міг розраховувати на грошову виплату у розмірі до 5 тис чеських крон. Така

виплата надавалася протягом шести місяців. Якщо мігрант за цей період не зміг знайти роботу, він міг подати заявку на продовження виплат ще на п'ять місяців. Особи, які подали заявку на отримання грошової допомоги, могли звернутися в бюро працевлаштування, отримати консультацію та інформаційний супровід. Бюро надає можливість перепідготовки та підтримки у майбутньому працевлаштуванні [3].

Усі ці заходи позитивно впливають на процес адаптації. Однак час перебування вимушених мігрантів у приймаючих країнах затягнувся на невизначений термін, тому у багатьох постала потреба у забезпеченні себе кращими умовами проживання, активному залученні до ринку праці, визнанні своєї професійної кваліфікації, умінь та навичок. Близько третини біженців у кожній країні є висококваліфікованими спеціалістами, які мають повну вищу освіту. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців UNHCR у вересні 2022 р. провело дослідження серед українських вимушених мігрантів, згідно з яким 63% респондентів були працевлаштовані або самозайняті до виїзду з України. Однак у нових умовах у 47% респондентів основним джерелом доходу нині є допомога за програмою тимчасового захисту [14].

Ефективна інтеграція українських мігрантів у ринок праці приймаючих країн набуває достатньої гостроти як для приймаючої громади, так і для самих мігрантів. Активізація цього процесу пов'язана з продовженням терміну дії програми тимчасового захисту. Для українських мігрантів урядами країн ЄС був розроблений новий онлайн-інструмент EU Talent Pool для пошуку роботи. Комісар із питань зайнятості та соціальних прав Ніколя Шміт сказав: «Пілотний проект EU Talent Pool демонструє нашу незмінну солідарність з Україною. Не тільки на словах, а й на ділі. Це трагедія, що мільйони людей були змушені покинути свої домівки. Наш колективний обов'язок – надати якомога більше підтримки, щоб допомогти їм створити собі життя у ЄС. Знайти якісну роботу означає фінансову незалежність, і це ставить вас на шлях кращої соціальної інтеграції» [15].

За даними комісара, понад 370 тис українців офіційно працевлаштувалися в 15 державах – членах ЄС та 250 тис українських мігрантів у серпні 2022 р. зареєструвалися для пошуку роботи [4]. Завдяки проекту українські мігранти отримали потужний інструмент допомоги у пошуку роботи. Завдяки цьому порталу роботодавці можуть знайти собі кваліфікованих робітників, а мігранти – бажану роботу. Цей проект став спільною ініціативою Комісії та Європейської адміністрації праці за сприяння Європейської міграційної мережі на шляху

інтегрування українців, відновлення фінансової незалежності. Ставши учасником проекту, мігранти отримали можливість визнання своєї кваліфікації, завантажити резюме та слідувати за пропозиціями від роботодавців. Завантажені резюме стають доступними для ознайомлення державними службами зайнятості в усіх країнах-партнерах та потенційними роботодавцями [15].

Проект реалізується через портал пошуку роботи EURES. Він об'єднує національні служби зайнятості, приватні агентства з працевлаштування та роботодавців усіх країн Європейського Союзу, нараховує понад 4 млн вакансій. Перевагою portalу є те, що 1 тис консультантів, які працюють в організаціях-членах та партнерських організаціях EURES, надають підтримку до, під час та після процесу добору персоналу [13].

Однак значна частина українців, а особливо жінок, не зможе працювати за спеціальністю у найближчому майбутньому. По-перше, мовний бар'єр унеможливує спілкування з громадянами приймаючої країни на достатньо високому професійному рівні, а по-друге, у більшості країн, особливо Німеччині, необхідно спочатку пройти процедуру підтвердження кваліфікації диплому. При цьому досвід роботи взагалі неважливий. Отримання соціальної допомоги, на яку можуть прожити українські вимушені мігранти, задовольняючи всі свої основні потреби, вивчаючи при цьому мову, не мотивує шукати роботу. Тому більша частина українських мігрантів живе за рахунок соціальних виплат і не намагається шукати роботу. Однак для мігрантів, які скористалися можливостями працевлаштування, безпечна та легальна робота може бути не лише джерелом доходу, а й важливим етапом у професійному розвитку, можливістю набутти нових компетенцій та соціальних контактів [6].

Таким чином, адаптація та інтеграція українських мігрантів передбачає застосування комплексного підходу. Один із головних напрямів адаптації – налагодження комунікаційного складника для швидкої інтеграції та розвитку особистої ідентичності. Цьому передусім сприятимуть контакти з людьми, які перебувають у країні вже давно або ж щойно переїхали і перебувають у таких самих умовах [13]. Як один із головних осередків адаптації в приймаючих країнах є мовні курси. Частіше за все ці курси є безкоштовними, оскільки уряди самих країн покривають ці витрати за програмою тимчасового захисту мігрантів. Саме такі курси допомагають налагодити контакти між мігрантами та пришвидшити інтеграцію українців у свою спільноту.

Отже, спонтанний та здебільшого хаотичний виїзд за кордон українських мігрантів після повномасштабного російського вторгнення на

територію України є стресом для людей. Категорія мігрантів суттєво відрізняється від характерних ознак попередніх хвиль міграцій. Саме тому, ураховуючи статусні ознаки українських мігрантів, Європейський Союз акумулював зусилля всіх країн-членів, розробив та вдосконалив нормативно-правову базу щодо подолання міграційної кризи та пришвидшення інтеграції та адаптації українських мігрантів у європейську спільноту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінокуров Я. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? Економічна правда. 2023. 10 січня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807> (дата звернення: 10.03.2023).
2. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналітична доповідь / В. Потапенко та ін. ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 33 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>. С.7. https://niss.gov.ua/sites/default/files/202301/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf.
3. Гроші, робота, освіта. На що можуть розраховувати біженці з України за кордоном. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/bizhenets_chy_osoba_yaka_potrebuie_zahystu_mozhlyvosti_dlya_ukraintsiv_u_yevropi_ta_ssha_131184.html
4. Журавльва О. Тимчасовий захист для українців у ЄС продовжують на рік. URL: <https://www.dw.com/uk/timcasovij-zahist-dla-ukrainciv-u-es-prodovzuut-narik/a-63393982> (дата звернення: 10.03.2023).
5. Імплементційне рішення ради (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист від 4 березня 2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006?an=2> (дата звернення: 12.03.2023).
6. Крижанівська Т. Працевлаштування за кордоном: перспективи та шанси українських біженців. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/12/252252/> (дата звернення: 23.03.2023).
7. Процик І.С., Кара Н.І. Особливості процесів міграції населення України. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jun/28342/procik-231-240.pdf> (дата звернення: 12.03.2023).
8. Соболева О. Особливості масової міграції українців до країн Західної Європи після 24 лютого 2022 року. Гуманітарні виклики XXI ст. 2022. № 4(85). С. 220–229. URL: [file:///C:/Users/PC/Downloads/268322D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-625332-1-10-20230103%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/268322D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-625332-1-10-20230103%20(2).pdf) (дата звернення: 23.03.2023).
9. Ткаченко В. Допомога українським біженцям у Німеччині: розмір виплат у 2023 році. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20221209-dopomoga-ukrayinskim-bizhenczyam-u-nimechchyni-rozmir-vyplat-u-2023-roczii/> (дата звернення: 25.03.2023).
10. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіки країн – реципієнтів НБУ. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_

uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf?v=4 (дата звернення: 13.03.2023).

11. Туча О., Співак І., Бондаренко О. Як хвиля вимушених мігрантів з України впливає на економіку країн Європи? URL: <https://voxukraine.org/yak-hvilya-vymushenyh-migrantiv-z-ukrayiny-vplyvaye-na-ekonomiku-krayin-evropy/> (дата звернення: 14.03.2023).

12. Чернега О., Яковенко Ю. Міграційна політика ЄС: тенденції формування міграційних потоків та механізми вдосконалення. *Економіка та суспільство*, (22). URL:

<http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/46> (дата звернення: 26.03.2023).

13. An official website of the European Union. URL: https://eures.ec.europa.eu/viprobuvalniy-proekt-fond-talantiv-es-ukrainska_en.

14. Lives on hold: intentions and perspectives of refugees from Ukraine. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767> (дата звернення: 14.03.2023).

15. Solidarity with Ukraine: EU takes new steps to provide certainty and access to employment to beneficiaries of Temporary Protection / An official website of the European Union 10 October 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/IP_22_5998 (дата звернення: 28.03.2023).